

Michał Łuszczuk

ROZWÓJ SYTUACJI MIĘDZYNARODOWEJ W ARKTYCE A DELIMITACJA OBSZARÓW MORSKICH NA OCEANIE ARKTYCZNYM

Następstwa zmian klimatycznych zachodzących w regionie Arktyki¹ oraz towarzysząca im zwiększona aktywność państw nadbrzeżnych w zakresie eksploracji Oceanu Arktycznego² przyczyniły się w ostatnich latach do wzrostu zainteresowania „społeczności międzynarodowej” tym obszarem. Uwaga została skoncentrowana zarówno na problemie negatywnych konsekwencji nowej sytuacji, jak też na wizjach znacznych korzyści, które mają pochodzić z niedostępnej do tej pory Arktyki³. Chociaż tempo zmian klimatycznych obserwowanych wokół bieguna jest nadszpodziewanie szybkie, to perspektywy eksploatacji obszarów arktycznych mają, jak na razie, charakter raczej hipotetyczny. Nie zmienia to jednak faktu, że zarówno dostęp do spodziewanych bogatych zasobów surowców energetycznych, jak i kontrola arktycznych szlaków morskich są już obecnie przedmiotem międzynarodowej rywalizacji⁴.

Duży wpływ na ocenę sytuacji, w jakiej znajdują się obszary arktyczne, mają obawy wzbudzone przez uproszczone lub, wręcz przeciwnie, przejaskrawione doniesienia środków masowego przekazu⁵ oraz efektowne wypowiedzi polityków⁶. Jedne

¹ W artykule stosowana jest interpretacja pojęcia regionu Arktyki, zgodnie z którą jest to obszar znajdujący się na północ od granicy wyznaczonej kołem podbiegunowym (66° 30'40" szerokości geograficznej północnej).

² Można spotkać też określenia Morze Arktyczne lub Ocean Lodowaty Północny, jednak przyjęte pojęcie Ocean Arktyczny należy uznać za bardziej poprawne. Zob. *Nazewnictwo geograficzne świata. Morza i oceany*, zeszyt 10, Warszawa 2008, s. 17.

³ T. Potts, C. Schofield, *Current Legal Developments. The Arctic*, „The International Journal of Marine and Coastal Law” 2008, t. 23, nr 1, s. 151; W. Anioł, *Międzynarodowe kontrowersje wokół Arktyki i Spitsbergenu*, „Stosunki Międzynarodowe–International Relations” 2010, nr 1–2, s. 91–107.

⁴ S.G. Borgerson, *Arctic Meltdown. The Economics and Security Implications of Global Warming*, „Foreign Affairs” 2009, t. 87, nr 2, s. 63–77.

⁵ Krytycznie do informacji prezentowanych w mediach odnosi się także: O. Young, *The Arctic in Play: Governance in a Time of Rapid Change*, „The International Journal of Marine and Coastal Law” 2009, t. 24, nr 2, s. 425.

⁶ Szczególnie poruszenie wzbudziły zaś nie tylko deklaracje, lecz też działania wiceprzewodniczącego Dumy, a jednocześnie przewodniczącego Rosyjskiego Stowarzyszenia Badaczy Polarnych, Artura

i drugie kreślą obrazy, w których Arktyka jawi się jako *terra nullis*, stanowiąca arenę bezpardonowej walki o jak największe strefy wpływów, gwarantujące ogromne zyski gospodarcze oraz militarną przewagę. W rzeczywistości tak jednak nie jest. Obszary arktyczne podlegają złożonym regulacjom prawno-międzynarodowym⁷, które są nie tylko respektowane przez państwa arktyczne, leżące wokół Oceanu Arktycznego⁸, jako podstawowe ramy aktualnej oraz przyszłej ich aktywności wokół bieguna północnego⁹. Warto, aby w debacie poświęconej sytuacji w regionie arktycznym przybliżyć to zagadnienie, a tym samym wskazać na ważne mechanizmy regulujące zasady funkcjonowania współczesnego środowiska międzynarodowego, szczególnie w odniesieniu do obszarów morskich¹⁰.

1. Główne wyzwania oraz problemy w regionie Arktyki

Obszary arktyczne, mimo iż przez stulecia były odkrywane, a następnie coraz intensywniej badane, z racji swojej specyfiki geograficznej i klimatycznej, aż do połowy XX w. znajdowały się na uboczu polityki międzynarodowej¹¹. Sytuacja zmieniła się podczas II wojny światowej, kiedy dostrzeżono istotne znaczenie obecności militarnej za kołem podbiegunowym. W późniejszym okresie aktywność tego typu jeszcze bardziej się rozwinęła, przez co opinia, iż zimnowojenna rywalizacja znalazła sobie świetne pole do rozwoju w lodowatych wodach Oceanu Arktycznego, nie jest przesza-

Czilingarowa oraz deputowanego do Dumy Vladimira Gruzdiewa. W sierpniu 2007 r. wzięli oni udział w podwodnej misji batyskafu Mir 1, podczas której pod biegunem północnym pozostawili rosyjską flagę. Zob. P. Reynolds, *Russia Ahead in Arctic „Gold Rush”*, http://news.bbc.co.uk/2/hi/in_depth/6925853.stm (25.11.2009); szerzej na ten temat: B. Kaluga, *Arktyka w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej*, <http://www.psz.pl/tekst-21313/Bartosz-Kaluga-Arktyka-w-polityce-zagranicznej-Federacji-Rosyjskiej> (25.11.2009).

⁷ J. Symonides, *Status prawny i roszczenia do Arktyki oraz Bieguna Północnego*, „Państwo i Prawo” 2008, nr 1, s. 31–33.

⁸ Państwa arktyczne to: Federacja Rosyjska, Norwegia, Dania (reprezentująca Grenlandię), Islandia, Kanada, Stany Zjednoczone oraz nieujęte w artykule Finlandia i Szwecja (mimo że ich terytoria znajdują się częściowo w Arktyce, to jednak nie są one państwami nadbrzeżnymi Oceanu Arktycznego).

⁹ *The Ilulissat Declaration*, “Danish Foreign Policy Yearbook 2009”, Copenhagen 2009, 154–155.

¹⁰ Podobnie: N. Loukacheva, *Legal Challenges in the Arctic*, w: L. Heininen, K. Laine, *The Borderless North*, Oulu 2008, s. 129 i n.

¹¹ O. Young, *The Structure of Arctic Cooperation: Solving Problems/Seizing Opportunities, 4th Conference of Parliamentarians of the Arctic Region*, Rovaniemi, 27–29 sierpnia 2000 r., http://www.arcticparl.org/_res/site/File/images/conf4_sac.pdf (25.11.2009). W okresie międzywojennym jedynie Kanada oraz Związek Radziecki podejmowały działania, wyrażające ich zainteresowanie zwierzchnictwem nad obszarami arktycznymi oraz ogłosiły rozszerzenie swoich terytoriów w Arktyce aż do bieguna północnego (Kanada w 1925 r., zaś ZSRR w 1926 r.). K. Kubiak, *Interesy i spory państw w Arktyce*, Wrocław 2009, s. 34 i 136. Por.: V. Gunitskiy, *On Thin Ice: Water Rights and Resource Disputes in the Arctic Ocean*, „Journal of International Affairs” 2008, t. 61, nr 2, s. 263.

dzona¹². Zmiana podejścia wobec Arktyki, dokonująca się za sprawą odprężenia w relacjach między Wschodem a Zachodem, przyczyniła się ostatecznie do rozwoju współpracy regionalnej na tym obszarze. Jej symboliczną inauguracją stało się przemówienie Michaiła Gorbaczowa w 1987 r. w Murmańsku, w którym ostatni przywódca ZSRR ogłosił Arktykę strefą pokojowej współpracy¹³. Zaowocowało to w latach 90. ubiegłego wieku serią inicjatyw w zakresie kooperacji państw arktycznych na rzecz bezpieczeństwa ekologicznego wokół bieguna północnego¹⁴. Współdziałanie międzynarodowe w regionie Arktyki na przełomie XX i XXI w. przybrało zaś przede wszystkim formę wielostronnych projektów badawczych, realizowanych głównie pod auspicjami Rady Arktycznej. Organizacja ta, działająca od 1996 r., stanowi bardziej forum międzyrządowe państw arktycznych, niż klasyczną organizację międzynarodową, przez co siła jej oddziaływania na rozwój sytuacji w regionie jest niekiedy określana jako dość słaba¹⁵. Opinie takie nasiliły się szczególnie w ostatnich latach za sprawą nowych wyzwań, powstałych w następstwie bezprecedensowych zmian klimatycznych, których rezultaty zaskakująco szybko odmieniają oblicze Arktyki¹⁶. Towarzyszący tym procesom niepokój opinii międzynarodowej jest łagodzony przez chętnie powtarzane spekulacje dotyczące przyszłych profitów, jakie mogą pochodzić z „otwierania się” Oceanu Arktycznego.

Najczęściej przywoływana jest w tym kontekście kwestia eksploatacji zasobów naturalnych, a zwłaszcza ropy naftowej i gazu ziemnego z szelfu kontynentalnego oraz dna Oceanu Arktycznego. Mimo że nie ma zgodności w wynikach badań, czy raczej opartych na nich prognozach, to generalnie szacuje się, że na obszarze Arktyki znajduje się około 13% nieodkrytych jeszcze ogólnoswiatowych zasobów ropy naftowej oraz około 30% nieodkrytych ogólnoswiatowych zasobów gazu ziemnego¹⁷. Łącząc obie kategorie, można uznać, iż jest to co najmniej 20% nieodkrytych jeszcze ogół-

¹² Por. F. Fagertun, *Threats and Threat Scenarios in the North During the Cold War*, „Acta Borealia” 2003, t. 20, nr 1, s. 75–90.

¹³ K. Åtland, *Mikhail Gorbachev, the Murmansk Initiative, and the Desecuritization of Interstate Relations in the Arctic*, „Cooperation and Conflict” 2008, t. 43, s. 289–311.

¹⁴ E.C.H. Keskitalo, T. Koivurova, N. Bankes, *Climate Governance in the Arctic: Introduction and Theoretical Framework*, w: E.C.H. Keskitalo, T. Koivurova, N. Bankes (red.), *Climate Governance in the Arctic*, Hanover 2009, s. 3 i n.

¹⁵ R. Huebert, B.B. Yeager, *A New Sea. The Need for Regional Agreement on Management and Conservation of the Arctic Marine Environment*, Oslo 2008, s. 20.

¹⁶ Dynamika procesów zachodzących w regionie arktycznym, spowodowanych ociepleniem klimatu widoczna jest najlepiej na przykładzie zmian w grubości i rozległości pokrywy lodowej na Oceanie Arktycznym. Systematyczne obserwacje wskazują, iż coraz mniej jest grubego, wieloletniego lodu, a ten odtworzany w czasie miesięcy zimowych jest sporo cieńszy i łatwiej się topi. Według najnowszych danych, pochodzących z National Snow and Ice Data (NSIDC), obszar zajmowany przez pola lodowe w połowie września 2009 r. wyniósł 5,10 mln km² i był o blisko 25% poniżej średniej z lat 1979–2000. Zob. *Arctic Sea Ice Extent Remains Low*, http://nsidc.org/news/press/20091005_minimumpr.html (25.11.2009).

¹⁷ D.L. Gautier i in., *Assessment of Undiscovered Oil and Gas in the Arctic*, „Science” 2009, t. 324, s. 1175–1179.

noświatowych zasobów węglowodorów¹⁸. Podczas, gdy ich eksploatacja zależy głównie od rzeczywistego ich rozmiaru, położenia oraz technicznych możliwości wydobycia, to również kwestia ekonomicznej opłacalności takiej aktywności ma istotne znaczenie. Obok złóż węglowodorów w Arktyce kusić mogą złoża metali: cynku, ołowiu, miedzi, złota, żelaza, molibdenu, niklu czy platyny, a także niemetalii: apatytów, cyrkonu, oliwinów, barytu, grafitu i wreszcie diamentów¹⁹. Topnienie lodów arktycznych potencjalnie może sprzyjać także rozwojowi rybołówstwa, jednakże w tym zakresie jakiegokolwiek szacunki są bezpodstawne²⁰.

Drugim kluczowym wyzwaniem dla polityki międzynarodowej, a jednocześnie także źródłem dużych zysków, jak przekonują niektórzy, może stać się rozwój żeglugi transarktycznej na szlakach udostępnionych przez topniejącą pokrywę lodową²¹. Wyliczenia odległości pomiędzy głównymi portami świata przekonują wielu o pilnej, bo wysoce opłacalnej potrzebie zorganizowania i udostępnienia szlaków żeglugowych na północ od Eurazji i Ameryki Północnej, a w dalszej przyszłości w poprzek Oceanu Arktycznego. Rzeczywistość jest jednak bardziej złożona, gdyż żegluga handlowa to nie tylko dystanse, lecz również terminowość i bezpieczeństwo, których zapewnienie na wodach arktycznych będzie kluczowe dla realizacji tej wizji²².

Przedstawione powyżej perspektywy łączy nie tylko ich spekulatywny charakter, lecz również to, iż stały się źródłem atmosfery sensacji, jaka zaczęła otaczać wszelką aktywność podejmowaną przez państwa na obszarach arktycznych. To one tworzą dziś główne wyzwania dla polityki międzynarodowej w tej części świata. Region ten stał się bowiem niespodziewanie tematem wielu wypowiedzi, analiz, a wreszcie oficjalnych dokumentów i deklaracji wydawanych przez państwa i organizacje międzynarodowe pod wpływem owego poruszenia²³. Można by rzec, iż ocieplenie

¹⁸ D. Mager, *Cilmate Change, Conflicts and Cooperation in the Arctic: Easier Access to Hydrocarbons and Mineral Resources?*, „The International Journal of Marine and Coastal Law” 2009, t. 24, nr 2, s. 349.

¹⁹ Ibidem, s. 350–351.

²⁰ *Unia Europejska a region arktyczny, KOM (2008) 763 wersja ostateczna*, Komunikat Komisji Europejskiej do Rady UE oraz Parlamentu Europejskiego, Bruksela, 20 listopada 2008 r., <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0763:FIN:PL:PDF> (25.11.2009).

²¹ R. Howard, *Ice Breaking*, „The World Today” 2009, t. 65, nr 10, s. 12–13.

²² S.A. Christensen, *Are the Northern Sea Routes Really the Shortest?*, „DIIS Brief” 2009, http://www.diis.dk/graphics/Publications/Briefs2009/sac_northern_searoutes.pdf (25.11.2009); A. Chircop, *The Growth of International Shipping in the Arctic: Is a Regulatory Review Timely?*, „The International Journal of Marine and Coastal Law” 2009, t. 24, nr 2, s. 355–380.

²³ W 2006 r. swoją strategię przedstawiła Norwegia: „*Regjeringens nordområdestrategi*” (1.12.2006), w 2009 r. została ona uaktualniona dokumentem pt. „*Nye byggesteiner i nord – Neste trinn i Regjeringens nordområdestrategi*” (12.03.2009). W maju 2008 r. Dania upubliczniła swoje stanowisko zawarte w dokumencie pt. „*Arktis i en brydningstid Forslag til strategi for aktiviteter i det arktiske område*”. Następnie opracowana została rosyjska strategia pt. *Основы государственной политики Российской Федерации в Арктике на период до 2020 года и дальнейшую перспективу* (18.08.2008), ogłoszono ją jednak dopiero w marcu 2009 r. Jesienią 2008 r. propozycję unijnej polityki arktycznej przedstawiła Komisja Europejska, *Unia Europejska a region arktyczny* (20.11.2008). W ostatnich dniach prezydentury George’a W.

arktycznego klimatu wywołało nie tylko topnienie pokrywy lodowej wokół bieguna północnego, lecz również medialną i polityczną gorączkę. Dzięki temu Arktyka nabrała wyjątkowego znaczenia politycznego, zaś możliwość zagwarantowania udziału w eksploatacji jej potencjału, a wręcz objęcia kontrolą jak największych jej obszarów stała się imperatywem dla niektórych polityków, pochodzących głównie z państw arktycznych. W ten oto sposób potencjalne możliwości, które można by postrzegać w kategoriach szans dla rozwoju współpracy międzynarodowej, zostały wtłoczone w groźne ramy rywalizacji konkurencyjnych roszczeń oraz starcia narodowych interesów²⁴.

Retoryka licznych wypowiedzi oraz eksponowanie zapomnianych dotąd sporów granicznych niemal całkowicie przesłoniły fakt, iż ryzyko eskalacji nieuprawnionych roszczeń, podbojów na zasadzie *abducet praedam, qui occurrit prior*, jest wszakże ograniczone. Arktyka, mimo iż przez setki lat pozbawiona była działalności człowieka, wykraczającej poza codzienną aktywność rdzennych mieszkańców, nie jest jednak wyjęta poza zakres obowiązujących obecnie regulacji, jakie „społeczność międzynarodowa” ustaliła w celu maksymalizacji szans pokojowego współistnienia. Norm, które należy uznać nie tylko za główne ramy dzisiejszej oraz przyszłej aktywności w regionie Arktyki, lecz także elementy reżimu międzynarodowego, regulującego funkcjonowanie wspólnoty międzynarodowej.

2. Delimitacja arktycznych obszarów morskich przez państwa nadbrzeżne Oceanu Arktycznego

Należy na wstępie zdecydowanie odrzucić pojawiające się niekiedy opinie²⁵, wedle których obszary arktyczne w żaden sposób nie są prawnie uregulowane. W regionie Arktyki mają bowiem częściowe zastosowanie krajowe prawa poszczególnych państw arktycznych, szczególnie tych leżących nad Oceanem Arktycznym, jak też regulacje regionalne, m.in. prawa europejskiego (w zakresie dotyczącym państw członkowskich UE oraz współtworzących Europejski Obszar Gospodarczy²⁶) oraz tzw. *soft-law*, two-

Busha zatwierdzona została przez niego *National Security Presidential Directive NSPD-66* (9.01.2009), poświęcona kierunkom i celom polityki amerykańskiej wobec Arktyki. Najnowszym dokumentem spośród strategii państw arktycznych jest *Canada's Northern Strategy: Our North, Our Heritage, Our Future* z 26 lipca 2009 r.

²⁴ K. Kubiak, op. cit.

²⁵ B. Kaluga, op. cit.

²⁶ Warto zaznaczyć, iż *Porozumienie o utworzeniu EOG* nie dotyczy Svalbardu, którego specyficzny status określony jest na mocy traktatu paryskiego z 1920 r. Zob. *Protokół 40 do Umowy EOG*, <http://www.efta.int/content/legal-texts/eea/protocols/protocol40.pdf/view> (25.11.2009). Należy też wziąć pod uwagę to, iż 16 lipca 2009 r. Islandia złożyła wniosek o członkostwo w Unii Europejskiej, co „zbliży” UE do regionu Arktyki.

rzonemu w ramach prac Rady Arktycznej²⁷. Najważniejszą jednak częścią reżimu prawnego obejmującego ten region są regulacje z zakresu prawa morza. Arktyka, co proces zmian klimatycznych jedynie uwydatnił, a co wcześniej mogło być niedostrzeżone, to region morski, rozciągający się między północnymi obszarami Eurazji i Ameryki Północnej na obszarze Oceanu Arktycznego. Podlega on zatem, tak jak każdy inny akwen morski, zasadom oraz normom tej gałęzi prawa międzynarodowego publicznego, która dotyczy statusu obszarów morskich oraz kompetencji i jurysdykcji państw w ramach wyodrębnionych na tychże obszarach stref.

Warto pamiętać, że prawo morza pozostaje w dużej mierze prawem zwyczajowym, zaś pierwsza próba konwencyjnego jego uregulowania w ramach czterech Konwencji Genewskich z 1958 r. nie spotkała się z szerokim przyjęciem²⁸. Zdecydowanie bardziej zaakceptowana została przyjęta w 1982 r. pod auspicjami Narodów Zjednoczonych Konwencja o prawie morza (dalej: konwencja lub UNCLOS). Konwencja nie tylko kodyfikowała istniejące wcześniej normy zwyczajowe (m.in. przepisy dotyczące morza terytorialnego czy morza otwartego), ale również proponowała nowe rozwiązania o kompleksowym charakterze, dotyczące głównych dziedzin aktywności człowieka na obszarach morskich (wyłączna strefa ekonomiczna, ochrona środowiska morskiego, dno mórz i oceanów). Konwencja weszła w życie w 1994 r., zaś do stycznia 2010 r. ratyfikowało ją 160 państw. Należy w tym miejscu zaznaczyć, że spośród państw leżących wokół Oceanu Arktycznego jedynie Stany Zjednoczone, mimo zaangażowania w prace konferencji przygotowującej konwencję oraz mimo jej podpisania w 1994 r. przez prezydenta Billa Clintona, ze względu na brak ratyfikacji tego dokumentu przez Senat, nie są stroną UNCLOS (zob. tabela 1). Większość obserwatorów zauważa jednak, iż z racji zbieżności postanowień konwencji z prawem zwyczajowym, respektowanym przez Stany Zjednoczone, brak ratyfikacji nie oznacza kwestionowania przez to państwo kluczowych rozwiązań obowiązujących na jej mocy²⁹.

Konwencja o prawie morza powinna zatem być uznana za podstawowy instrument prawny, mający zastosowanie do Arktyki, szczególnie w zakresie wyodrębnienia przewidzianych w niej stref morskich na Oceanie Arktycznym, a tym samym wyznaczania zakresu jurysdykcji państw nadbrzeżnych. Konwencja ta jest też punktem wyjścia dla regulacji określających bardziej szczegółowe zasady, obowiązujące państwa-sygnatariuszy w zakresie ich aktywności na morskich obszarach arktycznych. Chodzi tu głównie o umowy międzynarodowe, dotyczące różnych konkretnych aspektów żeglugi morskiej, takich jak standardy w zakresie zapobiegania zanieczysz-

²⁷ E.C.H. Keskitalo, T. Koivurova, N. Bankes, op. cit., s. 5–6.

²⁸ Prawo morza należy odróżnić od prawa morskiego, które jako część prawa wewnętrznego reguluje kwestie dotyczące administracji strefami morskimi pod jurysdykcją państwa, portami, redami, połowami w wyłącznej strefie ekonomicznej, warunkami rejestracji statków, zatrudnieniem marynarzy itd.

²⁹ B. Wilson, J. Kraska, *American Security and Law of the Sea*, „Ocean Development and International Law” 2009, t. 40, s. 268–290.

czeniu morskim, bezpieczeństwa statków czy odpowiedzialności i odszkodowań za wycieki³⁰.

Przedmiotem dalszych rozważań nie będą kwestie dotyczące całokształtu reżimu prawnego w regionie Arktyki, a jedynie tych jego głównych elementów, które mają istotne znaczenie dla dwóch opisanych już problemów: zwierzchnictwa nad obszarami potencjalnej eksploatacji węglowodorów oraz sprawowania kontroli nad arktycznymi szlakami morskimi. Po przedstawieniu podstawowych informacji dotyczących zakresu oraz charakteru uprawnień państw wobec obszarów mórz i oceanów wskazane zostaną kwestie delimitacji obszarów morskich państw arktycznych sięgających do 200 mil morskich od brzegu, ze szczególnym uwzględnieniem granic międzypaństwowych. Następnie podjęty zostanie problem kwestii delimitacji arktycznego szelfu kontynentalnego poza 200-milowymi strefami morskimi.

2.1. Arktyczne strefy morskie (do 200 mil morskich)

W momencie opracowywania konwencji zapewne nikt nie rozważał jej stosowania w odniesieniu do regionu Arktyki, jednak jej postanowienia od 1994 r. stanowią obowiązujące normy w zakresie wyznaczenia stref morskich (nawet, gdy Ocean Arktyczny w znacznej części wciąż pokrywa czapa lodowa) i określenia jurysdykcji państw w ich granicach³¹. Regulacja zakresu i charakteru uprawnień państw wobec obszarów mórz i oceanów, zgodnie z konwencją, opiera się na założeniu, że Ocean Światowy podzielony jest na strefy, a w każdej strefie uprawnienia państw mają odmienny kształt. Obszary morskie klasyfikuje się więc pod względem prawnym jako: (1) obszary wchodzące w skład terytorium państwa (morskie wody wewnętrzne oraz morze terytorialne); (2) obszary znajdujące się poza terytorium państwa, na których państwo ma określone prawa suwerenne i może wykonywać jedynie ograniczoną jurysdykcję (strefa przyległa, wyłączna strefa ekonomiczna, strefa szelfu kontynentalnego); (3) obszary znajdujące się poza terytorium państwa, niepodlegające jego jurysdykcji (morze otwarte oraz dno mórz i oceanów)³².

Ponieważ zakres jurysdykcji państw na danym obszarze zależy od tego, do której kategorii jest on przynależny, fundamentalne znaczenie ma dokładne wyznaczenie granic wskazanych rodzajów stref morskich, co w większości przypadków nie jest zadaniem prostym. Generalnie proces ten przeprowadzany jest na podstawie tzw. linii podstawowej, która jest linią najniższego stanu wody wzdłuż wybrzeża, oznaczona na mapach o dużej skali, uznanych oficjalnie przez państwo nadbrzeżne. Należy jednak

³⁰ A. Chircop, op. cit., s. 361 i n.

³¹ D.R. Rothwell, Ch.C. Joyner, *The Polar Oceans and the Law of the Sea*, w: A.G. Oude Elferink, D.R. Rothwell (red.), *The Law of the Sea and Polar Maritime Delimitation and Jurisdiction*, The Hague 2001, s. 13.

³² I. Brownlie, *Principles of Public International Law*, Oxford 1998, s. 177–249.

zwrócić uwagę, że w sytuacjach, gdy linia brzegowa jest urozmaicona ze względu na występowanie ujścia rzek³³, wysp³⁴, zatok³⁵, portów³⁶, kanałów³⁷, cieśnin³⁸ lub też w przypadku, gdy mamy do czynienia z państwem archipelagowym³⁹, to wówczas państwo może wyznaczyć tzw. proste linie podstawowe. Jeszcze inną sytuacją stanowią przypadki wybrzeży, które, tak jak to jest właśnie na Dalekiej Północy, są przesłonięte różnymi formacjami lodowymi⁴⁰.

Odnosząc ogólnie postanowienia konwencji do morskich obszarów arktycznych należy stwierdzić, iż w jej świetle (zob. tabela 1), każdemu z państw nadbrzeżnych przysługuje wyznaczenie:

a. obszaru morskich wód wewnętrznych, który nie wykraczając poza wytyczone linie podstawowe zaliczany jest w całości do terytorium państwa nadbrzeżnego, co oznacza, iż w jego obrębie państwo ma pełną jurysdykcję zarówno nad wodą, przestrzenią powietrzną, jak i dnem i podziemiem morskim⁴¹;

b. obszaru morza terytorialnego (sięgającego maksymalnie do 12 mil morskich od linii podstawowej), które podlega suwerennej władzy państwa nadbrzeżnego, przy czym państwo ma uwzględniać tzw. prawo nieszkodliwego przepływu⁴²;

³³ Jeżeli rzeka wpada bezpośrednio do morza, to linię podstawową stanowi linia prosta poprowadzona w poprzek ujścia rzeki między punktami wytyczającymi to ujście na jej brzegach przy najniższym stanie wody.

³⁴ Gdy wyspy są położone w bliskości wybrzeża, wtedy można objąć je liniami podstawowymi (np. Lofoty), jeżeli jednak wyspy leżą dalej od brzegu, to wówczas, o ile są zamieszkałe, mogą posiadać własne morze terytorialne (np. Jan Mayen).

³⁵ Jeżeli brzegi zatoki należą do jednego państwa, a odległość między punktami wyznaczającymi naturalne wejście do zatoki przy najniższym stanie wody nie przekracza 24 mil morskich, państwo nadbrzeżne może zamknąć taką zatokę za pomocą linii podstawowej. Zasada ta nie dotyczy tzw. zatok historycznych, które mogą być szersze (np. Morze Białe, Zatoka Hudsona).

³⁶ W tym przypadku za część wybrzeża uważa się wysunięte najdalej w morze stałe urządzenie portowe, stanowiące integralną część systemu portowego, jednak redy należą do morza terytorialnego.

³⁷ Kanał może zostać zaliczony do morskich wód wewnętrznych danego państwa i np. zamknięty, ale jeżeli dotychczas przejście tym kanałem było otwarte dla statków innych państw, to powinno ono nadal być utrzymane jako tzw. przejście tranzytowe.

³⁸ Cieśniny należą generalnie do morza terytorialnego państwa (państw) nadbrzeżnego.

³⁹ W tym wypadku proste linie podstawowe wyznaczane są według zewnętrznych granic wysp wchodzących w skład archipelagu.

⁴⁰ S.B. Kaye, *Territorial Sea Baselines Along Ice-Covered Coasts: International Practice and Limits of the Law of the Sea*, „Ocean Development and International Law” 2004, t. 35, s. 7–102.

⁴¹ Jedynym, ważnym jednak w kontekście Arktyki, ograniczeniem jurysdykcji państwa nadbrzeżnego nad morskimi wodami wewnętrznymi jest prawo przejścia tranzytowego szlakiem archipelagowym, zgodnie z którym, jeżeli przed wyznaczeniem granic morza archipelagowego istniał na danych wodach szlak żeglowny, to państwo archipelagowe ma obowiązek udostępnić ten szlak dla dalszej żeglugi wyznaczoną trasą. Zob. przypis 44.

⁴² D. Bugajski, *Przejście okrętów przez morze terytorialne państwa obcego w prawie i praktyce państw bałtyckich oraz NATO*, „Zeszyty Naukowe Akademii Marynarki Wojennej” 2006, t. XLVII, nr 1, s. 5–11.

c. obszaru strefy przyległej (sięgającej maksymalnie do 24 mil morskich od linii podstawowej), w której jurysdykcja państwa nadbrzeżnego ma charakter wyłącznie funkcjonalny⁴³;

d. wyłącznej strefy ekonomicznej, która, sięgając maksymalnie do 200 mil morskich od linii podstawowej, stanowi obszar znajdujący się poza granicami morza terytorialnego, jednak przylegający do niego. Podlega ona specjalnemu reżimowi, zgodnie z którym prawa i jurysdykcja państwa nadbrzeżnego oraz prawa i wolności innych państw regulowane są przez prawo międzynarodowe, co oznacza, iż na jej obszarze państwu nadbrzeżnemu przysługują: (1) suwerenne prawa w celu badania, eksploatacji i ochrony zasobów naturalnych, zarówno żywych, jak i nieożywionych, wód morskich pokrywających dno, a także dna morskiego i jego podziemia oraz w celu gospodarowania tymi zasobami, jak również w odniesieniu do innych przedsięwzięć w zakresie gospodarczego badania i eksploatacji strefy; (2) jurysdykcja w odniesieniu do budowania i wykorzystywania sztucznych wysp, instalacji i konstrukcji, prowadzenia badań naukowych morza oraz ochrony i zachowania środowiska morskiego.

Tabela 1. Udział państw arktycznych w Konwencji o Prawie Morza z 1982 r. (UNCLOS) oraz ich obszary morskie (zakres w milach morskich i rok ustanowienia)

	Strona UNCLOS od	Morze terytorialne	Strefa przyległa	SWR/WSE ¹
Kanada	7.11.2003	12 (1970)	24 (1996)	200 WSE (1996)
Dania/Grenlandia	16.11.2004	3 (1950) ²	–	200 SWR (1976)
Islandia	21.06.1985	12 (1979)	–	200 WSE (1979)
Norwegia	24.06.1996	12 (2004)	24	200 WSE (1976); Jan Mayen 200 SWR (1980); Svalbard: 200 strefa ochronna rybołówstwa (1977)
Rosja	12.03.1997	12 (1909)	24 (1998)	200 WSE (1984)
USA	–	12 (1988)	24 (1999)	200 WSE (1983)

¹ – Strefa Wyłącznego Rybołówstwa/Wyłączna Strefa Ekonomiczna.

² – W 1999 r. Dania wprowadziła 12-milową strefę morza terytorialnego, w stosunku do Wysp Owczych obowiązuje ona od 2005 r., zaś w przypadku Grenlandii nie podjęto jeszcze żadnych działań na rzecz jej ustanowienia.

Źródło: Opracowanie własne.

⁴³ Oznacza to, iż państwo nadbrzeżne może wykonywać kontrolę konieczną do: (a) zapobiegania naruszaniu jego ustaw i innych przepisów celnych, skarbowych, imigracyjnych lub sanitarnych na jego terytorium lub morzu terytorialnym; (b) karania naruszeń takich ustaw i innych przepisów, dokonanych na jego terytorium lub morzu terytorialnym.

Należy zauważyć, iż uprawnienia arktycznych państw nadbrzeżnych w zakresie wyznaczania i regulowania wskazanych typów obszarów morskich na morzach Oceanu Arktycznego generalnie nie stanowią, z wyjątkiem statusu archipelagu kanadyjskiego⁴⁴, przedmiotu jakichkolwiek kontrowersji czy też źródeł problemów międzynarodowych. Nie oznacza to jednak, iż w każdym przypadku udało się państwom ustalić przebieg granic między swoimi strefami w obrębie 200 mil morskich (MM) od linii podstawowych⁴⁵.

Pierwsze negocjacje dotyczące obszarów morskich wykraczających poza morze terytorialne dotyczyły delimitacji szelfu kontynentalnego, zgodnie z zasadami sformułowanymi jeszcze przez Konwencję Genewską o szelfie kontynentalnym. Tworzenie wyłącznych stref ekonomicznych lub też stref wyłącznego rybołówstwa przez nadbrzeżne państwa arktyczne, począwszy od drugiej połowy lat 70. XX w., spowodowało podjęcie dalszych negocjacji w zakresie przebiegu granic morskich między wyznaczanymi strefami. Obecnie w obszarze do 200 mil morskich od wybrzeży (linii podstawowych) można na Oceanie Arktycznym i jego przyległych morzach wyróżnić następujące granice: norwesko-rosyjską, rosyjsko-amerykańską, amerykańsko-kanadyjską, kanadyjsko-duńską (grenlandzką), duńsko(grenlandzko)-islandzką, duńsko(grenlandzko)-norweską (Svalbard i Wyspa Jan Mayen), islandzko-norweską (wyspa Jan Mayen).

Podczas gdy część z tych granic została ustalona, niektóre wciąż pozostają przedmiotem negocjacji (tabela 2). Warto również zauważyć, że niektóre z nierozwiązanych problemów stanowią złożone zagadnienia, choćby ze względu na fakt, iż istnieje możliwość regulowania poszczególnych odcinków jednej granicy odrębnymi umowami czy też na podstawie różnych procedur delimitacyjnych⁴⁶. Wśród granic morskich, które nie zostały ostatecznie wyznaczone i zatwierdzone, znajdują się:

(1) granica między Rosją a Stanami Zjednoczonymi na Morzu Beringa. Przebieg tej granicy, wyznaczony na podstawie koncepcji sektorów, został zapisany w porozumieniu z 1990 r., jednak umowa ta nie doczekała się dotąd ratyfikacji przez parlament rosyjski⁴⁷;

⁴⁴ Jakkolwiek nikt nie kwestionuje zwierzchnictwa Kanady nad obszarem archipelagu, to jednak istnieje spór dotyczący statusu wód wokół wysp, przez które przebiega słynne Przejście Północno-zachodnie. Kanada uznaje je za swoje wody wewnętrzne (*Canadian Internal Waters*), natomiast USA, popierane m.in. przez UE, uważają, że za część cieśniny używanej do żeglugi międzynarodowej lub wód archipelagowych. Od rozstrzygnięcia tej kwestii zależeć będzie ostateczny zakres jurysdykcji kanadyjskiej nad Przejściem. Zob. F. Griffiths, *Canadian Arctic Sovereignty: Time to Take Yes for an Answer on the Northwest Passage*, Montreal 2008. E. Elliot-Meisel, *Politics, Pride, and Precedent: The United States and Canada in the Northwest Passage*, „Ocean Development & International Law” 2009, t. 40, nr 2, s. 204–232.

⁴⁵ A.G. Oude Elferink, *The Impact of the Law of the Sea Convention on the Delimitation of Maritime Boundaries*, w: D. Vidas, W. Østreng (red.), *Order for the Oceans at the Turn of the Century*, The Hague 1999, s. 457–469.

⁴⁶ A.H. Hoel, *Jurisdictional Issues in the Arctic: An Overview*, w: J. Skogrand (red.), *Emerging from the Frost. Security in the 21st Century Arctic*, Oslo 2008, s. 41.

⁴⁷ K. Kubiak, op. cit., s. 139–140; A.G. Oude Elferink, *Arctic Maritime Delimitations: The Preponderance of Similarities with Other Regions*, w: A.G. Oude Elferink, D.R. Rothwell (red.), *The Law of the Sea and Polar...*, op. cit., s. 182–183.

(2) granica między Kanadą a Stanami Zjednoczonymi na Morzu Beauforta. Granica nie została nigdy uzgodniona i nie ma też prowadzonych rozmów na ten temat. Strona kanadyjska uważa, że granica powinna przechodzić wzdłuż południka znajdującego się na 141° stopniu długości geograficznej zachodniej, zaś Stany Zjednoczone stoją na stanowisku, iż granica powinna być ustalona na zasadzie linii środkowej⁴⁸; wynikiem braku zgody jest sporny obszar o powierzchni 22,600 km²;

(3) granica między Kanadą a Danią (Grenlandią) na odcinku niespełna 1000 m w środkowej części Kanału Kennedy'ego w Cieśninie Naresa (łączącej Zatokę Baffina i Morze Lincolna), która oddziela Grenlandię od kanadyjskiej Wyspy Ellesmere'a. Znajduje się tam niewielka wyspa Hansa, co do której przynależności oba kraje toczą spór terytorialny⁴⁹. Na pozostałej długości (ponad 2600 km) obowiązuje granica ustalona na podstawie umowy o delimitacji szelfu kontynentalnego z 1973 r.⁵⁰ Oba państwa nie dokonały także delimitacji swoich stref na Morzu Lincolna⁵¹;

Tabela 2. Status granic morskich państw arktycznych w obrębie do 200 MM

Granica	Ustalona w roku	Nieustalona
USA–Rosja na Morzu Beringa		X
USA–Kanada na Morzu Beauforta		X
Kanada–Dania w Cieśninie Davisa (bez wyspy Hans)	1973	X ¹
Dania/Grenlandia–Islandia	1997	
Dania/Grenlandia – Norwegia (Jan Mayen)	1993, 1995	
Dania/Grenlandia – Norwegia (Svalbard)	2006	
Islandia – Norwegia (Jan Mayen)	1980, 1981	
Norwegia –Rosja na Morzu Barentsa		X ²

¹ – Brak delimitacji stref 200-milowych na Morzu Lincolna.

² – W 2007 r. udało się osiągnąć porozumienie dotyczące granicy w obrębie morza terytorialnego w okolicach fiordu Varanger.

Źródło: Opracowanie własne.

(4) granica między Norwegią a Rosją na Morzu Barentsa. Granica między strefami sięgającymi 200 MM od linii podstawowych nie została ustanowiona w pełni, mimo że rozmowy prowadzone są od końca lat 70. XX w. Strona rosyjska uważa, iż

⁴⁸ K. Kubiak, op. cit., s. 169–170; A.G. Oude Elferink, *Arctic Maritime...*, op. cit., s. 190–194.

⁴⁹ K. Kubiak, op. cit., 45–49; L. Łukaszuk, *Współpraca i spory międzynarodowe na morzach. Wybrane zagadnienia prawa, polityki morskiej i ochrony środowiska*, Warszawa 2009, s. 140–141.

⁵⁰ A.G. Oude Elferink, *Arctic Maritime...*, op. cit., s. 181–182.

⁵¹ Ibidem, s. 194–915.

granica powinna przechodzić wzdłuż południka znajdującego się na 35° stopniu długości geograficznej wschodniej, zaś Norwegia preferuje wyznaczenie granicy na zasadzie linii środkowej⁵². Roszczenia nakładają się na obszarze 155,000 km², począwszy od wód terytorialnych, następnie między Svalbardem i Nową Ziemią w głąb Oceanu Arktycznego. W 2007 r. udało się uzyskać porozumienie dotyczące delimitacji w obrębie morza terytorialnego w okolicach fiordu Varanger.

2.2. Delimitacja arktycznego szelfu kontynentalnego poza 200-milową strefą

Mimo że cały czas trwają dokładniejsze badania geologiczne, to jednak już obecnie wiadomo, iż Ocean Arktyczny, którego jedną trzecią powierzchni zajmują płytkie morza przybrzeżne⁵³, jest naj płytszym oceanem na Ziemi. Jest to związane z tym, iż znaczną część dna Oceanu stanowi szelf kontynentalny Eurazjatycki oraz szelf kontynentalny Ameryki Północnej, które tworzą jakby obejmę wokół Basenu Arktycznego⁵⁴. Ta budowa geologiczna oznacza, iż niezbędne staje się stosowanie przez państwa nadbrzeżne także regulacji UNCLOS, dotyczących szelfu kontynentalnego⁵⁵. Zgodnie z nimi, szelf kontynentalny państwa nadbrzeżnego obejmuje dno morskie i podziemie obszarów podmorskich, rozciągające się poza jego morzem terytorialnym na całą długość naturalnego przedłużenia jego terytorium lądowego, aż do zewnętrznej krawędzi obrzeża kontynentalnego lub też jeżeli zewnętrzna krawędź obrzeża kontynentalnego nie sięga do tej odległości, to na odległość 200 mil morskich od linii podstawowych. Granice szelfu kontynentalnego wyznaczane są zgodnie z zasadami zawartymi w artykule 76 ust. 4–6 UNCLOS.

Należy zauważyć, że państwo nadbrzeżne wykonuje suwerenne prawa w odniesieniu do szelfu kontynentalnego w celu jego badania oraz eksploatacji jego zasobów naturalnych. Prawa te są wyłączne w tym znaczeniu, że jeżeli państwo nadbrzeżne nie prowadzi badań szelfu kontynentalnego, ani nie eksploatuje jego zasobów naturalnych, nikt nie może podejmować takich działań bez wyraźnej zgody państwa nadbrzeżnego. Prawa te nie są więc uzależnione od rzeczywistego lub formalnego zawładnięcia ani od jakiegokolwiek wyraźnego oświadczenia na ten temat. Podkreślić również należy, że prawa państwa nadbrzeżnego w odniesieniu do szelfu kontynentalnego nie wpływają na status prawny wód pokrywających szelf, ani przestrzeni powietrznej ponad

⁵² K. Kubiak, op. cit., s. 84–86; A.G. Oude Elferink, *Arctic Maritime...*, op. cit., s. 185–190.

⁵³ W obrębie Oceanu Arktycznego wyróżnia się morza szelfowe: Baffina, Barentsa, Beauforta, Białe, Czukockie, Grenlandzkie, Karskie, Lincoln, Łaptiewów, Norweskie, Wschodniosyberyjskie.

⁵⁴ H. Gurgul, *Białe pustynie. Arktyka*, Poznań 2002, s.12.

⁵⁵ Ch. Reichert, *Determination of the Outer Continental Shelf Limits and the Role of the Commission on the Limits of Continental Shelf*, „The International Journal of Marine and Coastal Law” 2009, t. 24, nr 2, s. 389 i n.

tymi wodami (w zależności od odległości od linii podstawowej, wody pokrywające szelf kontynentalny będą albo wyłączną strefą ekonomiczną, albo morzem otwartym). Wykonywanie wyłącznych praw państwa nadbrzeżnego do szelfu kontynentalnego nie może naruszać ani powodować nieuzasadnionego zakłócenia żeglugi oraz praw i wolności innych państw, w szczególności prawa układania kabli i rurociągów podmorskich (wytyczenie trasy dla układania takich rurociągów na szelfie kontynentalnym wymaga jednak zgody państwa nadbrzeżnego). Również państwu nadbrzeżnemu przysługuje wyłączne prawo do wyrażania zgody i regulowania wierceń na szelfie kontynentalnym, niezależnie od ich celu. Ze względu na to, że strefa szelfu kontynentalnego państwa nadbrzeżnego może rozciągać się na znaczną odległość, UNCLOS wskazuje również zasady, na jakich ma być przeprowadzona delimitacja szelfu kontynentalnego między państwami, których wybrzeża leżą naprzeciw siebie lub sąsiadują ze sobą. Następuje w drodze umowy na podstawie prawa międzynarodowego, w celu osiągnięcia sprawiedliwego rozwiązania.

Jak wspomniano, jako podstawowy zasięg szelfu kontynentalnego konwencja wskazuje granicę 200 mil morskich od linii podstawowej, jednakże, jeśli obrzeże kontynentalne rozciąga się poza tę granicę, możliwe jest przesunięcie zewnętrznej granicy szelfu kontynentalnego do linii znajdującej się albo w odległości nieprzekraczającej 350 mil morskich od linii podstawowej, albo w odległości nieprzekraczającej 100 mil morskich od izobaty 2.500 metrów. Na obszarach, gdzie występują podmorskie wzniesienia, będące naturalnymi składnikami obrzeża kontynentalnego (np. płaskowyże, progi, wierzchołki, ławice i odnogi), możliwe jest dalsze przesunięcie granic szelfu (poza linię 350 mil morskich), jednakże wymaga to zgody Komisji Granic Szelfu Kontynentalnego⁵⁶.

Analiza postanowień konwencji oraz proponowanej w niej definicji szelfu wskazuje, iż kluczowe znaczenie ma ustalenie, gdzie faktycznie przebiega zewnętrzna krawędź obrzeża kontynentalnego⁵⁷. Dokonać tego można jedynie na drodze stosownych badań, które opierając się na zdefiniowanych kryteriach geomorfologicznych są w stanie wykazać, gdzie można wyznaczyć granicę szelfu. Badania te są zatem podstawą do opracowania i złożenia do Komisji ds. Granic Szelfu zgłoszenia, które w przypadku akceptacji stanowi podstawę określenia zakresu szelfu kontynentalnego, znajdującego się w dyspozycji państwa. Komisja nie jest jednak forum właściwym do dokonywania delimitacji szelfu między państwami. Zgodnie z decyzją stron konwencji państwa nadbrzeżne, które ratyfikowały konwencję przed majem 1999 r., miały czas do maja 2009 r. na składanie swych roszczeń. W przypadku pozostałych państw obowiązuje je 10-letni okres (od momentu przyjęcia przez nie konwencji) na przedstawianie swoich zgłoszeń⁵⁸.

⁵⁶ R. Macnab, *Submarine Elevations and Ridges: Wild Cards in the Poker Game of UNCLOS Article 76*, „Ocean Development and International Law” 2008, t. 39, s. 223–234.

⁵⁷ V. Golitsyn, *Continental Shelf Claims in the Arctic Ocean: A Commentary*, „The International Journal of Marine and Coastal Law” 2009, t. 24, nr 2, s. 402–404.

⁵⁸ B. Kunoy, *The 10 Years Time Frame to Disputed Areas*, „Ocean Development and International Law” 2009, t. 40, nr 2, s. 131–145.

Tabela 3. Zgłoszenia państw arktycznych dotyczące szelfu arktycznego wychodzącego poza granice 200-milowych wyłącznych stref ekonomicznych

	Strona UNCLOS od	Ostateczny termin składania zgłoszenia	Obszar będący przedmiotem zgłoszenia	Data zgłoszenia	Data uznania zgłoszenia
Kanada	7.11.2003	2013*	–	–	–
Dania/ Grenlandia	16.11.2004	2014	obszar leżący na północ od Wysp Owczych	29.04.2009	–
Islandia	21.06.1985	2009	W obrębie Ægir Basin	20.04.2009	–
Norwegia	24.06.1996	2009	Loop Hole (Morze Barentsa), Zachodni Basen Nansena (Ocean Arktyczny), Banana Hole (Morze Norweskie i Morze Grenlandzkie)	27.11.2006	24.03.2009
Rosja	12.03.1997	2009	obszar na całej szerokości północnego wybrzeża rosyjskiego	20.12.2001	-
USA	–	–	–	–	–

* – Kanada pomimo ratyfikacji UNCLOS nie uznaje jurysdykcji Komisji ds. Granic Szelfu Kontynentalnego.

Źródło: Opracowanie własne.

W przypadku państw arktycznych, z wyjątkiem USA, zgłoszenia częściowe⁵⁹, do maja 2009 r. przedłożyły Norwegia (w 2006 r.), Dania/Grenlandia oraz Islandia (w 2009 r.), zaś zgłoszenie całkowite (w zakresie obszarów arktycznych) złożyła tylko Rosja⁶⁰ (w 2001 r.). Podczas gdy zgłoszenie rosyjskie zostało zwrócone do uzupełnie-

⁵⁹ D.R. Rothwell, *Issues and Strategies for Outer Continental Shelf Claims*, „The International Journal of Marine and Coastal Law” 2008, t. 23, nr 2, s. 204 i n.

⁶⁰ M. Weber, *Defining the Outer Limits of the Continental Shelf Across the Arctic Basin: The Russian Submission, States’ Rights, Boundary Delimitation and Arctic Regional Cooperation*; „The International Journal of Marine and Coastal Law” 2009, t. 24, nr 2, s. 653–681. T. Górski, *A Note on Submarine Ridges and Elevations with Special Reference to the Russian Federation and the Arctic Ridges*, „Ocean Development and International Law” 2009, t. 40, s. 51–60.

nia, to wniosek norweski uzyskał w kwietniu 2009 r. akceptację komisji, dzięki czemu Norwegia otrzymała wyłączone prawo badania oraz eksploatacji szelfu na obszarze Loop Hole na Morzu Barentsa, Banana Hole na Morzu Norweskim oraz w zachodniej części Basenu Nansena na Oceanie Arktycznym (w sumie 235 tys. km²). Kanada ma termin na złożenie swojego wniosku do 2013 r., zaś Dania do 2014 r. Pomimo że Stany Zjednoczone nie są stroną Konwencji o Prawie Morza, również prowadzą odpowiednie badania geologiczne (zob. tabela 3). Warto podkreślić, i to zdecydowanie, iż ze względu na spodziewane lokalizacje złóż (nawet 80% może leżeć w strefie do 200 MM)⁶¹, „ekspansja” państw arktycznych poza 200-milowe strefy raczej nie wiąże się z ich planami eksploatacji złóż węglowodorów. W grę wchodzi raczej prestiż i chęć zwiększenia zasięgu swojej suwerenności „na wszelki wypadek”.

* * *

Zgodnie z przyjętym założeniem, wszystkie państwa leżące nad Oceanem Arktycznym stosują regulacje Konwencji o Prawie Morza i tworzą swoje strefy morza terytorialnego oraz morskie strefy specjalne. Budzący najczęściej emocji w mediach i w świecie polityki proces delimitacji arktycznego szelfu kontynentalnego również przebiega zgodnie z międzynarodowymi regulacjami. Warto jednak zauważyć, że obszar Oceanu Arktycznego jest miejscem występowania wielu sporów granicznych w zakresie delimitacji obszarów morskich, a potencjalnie także obszarów podmorskich, czyli szelfu. Mechanizmy rozwiązywania tego typu sporów w odniesieniu do Arktyki nie były jak na razie wykorzystywane, trudno zatem ocenić ich efektywność. Uznać można, że w najbliższej przyszłości nie dokonają się w zbadanym zakresie jakieś znaczące zmiany. Wraz z dalszym topnieniem pokrywy lodowej pojawi się jednak kwestia ochrony obszaru Oceanu, stanowiącego pełne morze; już obecnie formułowane są opinie o potrzebie stworzenia czegoś na wzór traktatu antarktycznego, który pozwoliłby na demilitaryzację i wykluczenie eksploatacji obszaru wokół bieguna północnego. Niezależnie od przyjętych rozwiązań wypada mieć nadzieję, że rola prawa międzynarodowego w regionie Arktyki nie ulegnie zachwianiu.

⁶¹ *Circum-Arctic Resources Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle*, USDS Fact Sheet 2008-3049, <http://pubs.usgs.gov/fs/2008/3049/fs2008-3049.pdf> (2.12.2009).